

“Transhümanizm İnsanı Aşarak Nasıl İnsan Kalacağımızı Açıklayamıyor”

Ahmet Dağ

SÖYLEŞİ: SERDAR BİLİR

<https://www.cins.com.tr/genel/ahmet-dagtranshumanizm-insani-asarak-nasil-insan-kalacagimizi-aciklayamiyor/>

Transhümanizmde teknolojinin gelişmesiyle insanın daha büyük yetilere sahip olan Human 2.0’ın yani post-human’ın mümkün olacağı ifade edilir. Transhümanistler, öngörülen insanın yani transhüman’ın daha zeki, daha duyarlı, daha sağlıklı ve daha uzun ömürlü olacağını düşünüyorlar. Evrimci, agnostik ve ateist yapıları, onlara insanın eksik ve kusurlu bir varlık olduğunu düşündürüyor.

SÖYLEŞİ: SERDAR BİLİR

Transhümanizmi savunan filozof David Pearce ile yaptığımız söyleşiden sonra meseleyi bir de İnsansız Dünya “Transhümanizm” kitabıyla transhümanizme eleştiriler yönelten akademisyen yazar Ahmet Dağ’la konuştuk. “Transhüman” ve “posthüman” dünya hakkındaki fikirlerini bizlerle paylaşan Ahmet Dağ, transhümanistlerin tasarlamayı düşündükleri “ideal” insanın hangi değerlerden arındırılacağı ve nasıl bir varlık hâline dönüşeceği oldukça meçhul ve korkutucu olduğunun altını önemle çizdi. Konu hakkındaki iki karşıt görüş, Cins’in “transhümanizm” dosyasında sizlerle.

Mitolojik öğretilerden günümüze kadar olan sürece, bilginin algılanışı bakımından baktığımızda yalnızca tanrıya ait olduğu düşünülen bilginin, Aydınlanma Dönemi’yle beraber artık tüm insanlara ulaştırılabilir hâle geldiğini görüyoruz. Bilginin hızla yayılmasının (Matbaa, gazete, internet, sosyal medya, sanat dilinin sadeleşip halka indirgenmesi vs. aracılığıyla) ve bilgiye kolay ulaşılabilir olmasının, (tıpkı bir metanın piyasada bollaşınca değerini kaybetmesi gibi) bilgiyi değersizleştirdiğini düşünüyor musunuz? Şöyle de sorabiliriz. Yoksa hâlâ bilgi, gerçek anlamda insanlara ulaşmış değil mi? Biz bilgiye mi ulaşıyoruz, bilginin simülasyonuna mı?

Mitoloji’den Aydınlanma’ya, Aydınlanma’dan günümüze kadar olan süreçte bilginin, Batı’da hakikatle çok ilişki kurabildiğini düşünmüyorum. Nitekim Prometheus efsanesi üzerinden bilginin/ateşin mücadeleye ve müsaadesiz biçimde alınması veya “çalınması” anlatımı bunun en açık göstergesidir. Oysa bilgi; ne ateştir (yok edici veya dönüştürücü güç) ne de ele geçirilmek için “öteki”ni alt etme vasıtasıdır. Sokrates, bilgi-ahlak zeminini şahsiyetli bir yaşam

üzerinden inşa ederken bize “mitostan logosa” diye anlatılan Batı düşüncesinde Whitehead’ın “Batı Felsefe Tarihi Platon’a düşülen dipnottan ibarettir” diye övgüde bulunduğu öğrencisi Platon ise bilgi’yi, ahlak zemininden hakikat zeminine taşımak istedi. Bunu yaparken bilgiyi, Phytogorasçı orphic düşünceden mülhem bir şekilde idealar âlemine bağladı.

BİLGİNİN PRAGMAYA DÖNÜŞMESİ, HRİSTİYANLIĞIN ROMALILAŞMASINA NEDEN OLMUŞTU

Ya Aristoteles?

Öğrencisi Aristoteles ile inşa edilen felsefe-bilimle bilgi, pragma hâline geldi. Bu pragma cihetiyle bilginin, dini (Hıristiyanlık) Romalılaştırması zor olmamıştır. Bilginin Romalılaştırılması yani kuvvetle eşitlenmesi, kendisinin Rönesans-Aydınlanma-Sanayileşme-Teknolojikleşme sürecinin aracı olması durumunu sürdürmesine yol açtı. Oysa esas olan “bilmek” değil “olmak”tır. İnsanların ulaştığı veya onlara ulaşan şeyin bilgi değil daha çok malumat olduğunu düşünüyorum. Siberalemin etkin olduğu hayatta enformasyon bombardımanına tabi tutulan insanlık, elindeki akıllı telefonlarda hem simülatif düzeni yaşamakta hem de enformasyona mahkum olmaktadır. Sosyal medyanın hâkim olduğu simülatif düzende bilgi malumata, hakikat da imaja kurban verilmiştir, yapay olan gerçeği kuşatmıştır. Bilginin insana ulaşması sürecini değil -Baudrillard’ın yıllar önce işaret ettiği- insan hafızasının, algılamasının ve muhakeme yeteneğinin azaldığı daha derinlikli simülatif bir süreci yaşamaktayız. Siber âlemde bilgiye ulaştığımızı zannediyoruz oysa tüm mahremimizi ifşa ederek siber âleme mahkûm oluyoruz. İnsan olmanın veya insanın ontolojik esası olan “olmak” kaygısını terk eden insan, “bilmek” sürecini de aşarak kendini kendisine malumat yüklenmesi sürecine dâhil etmiştir. 21. yüzyılda insanları dışlayan, adına dataizm diyebileceğimiz; insan merkezci yaklaşımı veri merkezci bir görüşe dönüştüren, hakikati buharlaştıran, -“olan” hatta “bilen” dâhil-veriye boğan bir insanlıkla karşı karşıyayız.

BİLGİ, MEVCUT HÂLİYLE ÇOK DA SAĞLIKLI DEĞİL

İslam düşüncesinde bilgi felsefesi VIII. ile X. yüzyıllar arasında fazlasıyla yazılmış, tartışılmış. Ancak daha sonraları -suyun akışının da değişmesiyle- bu görüşler rasyonel düşünce karşısında güçsüz kalarak bir anlamda geçerliliğini yitirmiş görünüyor. Klasik İslam düşüncesi döneminde söylenenlerin haricinde XXI. yüzyılda bilginin kaynağı hakkında “bugün geçerli” kabul edilebilecek ne söyleyebiliriz?

Bahsi olunan yüzyıllarda İslam topluluklarının hem farklı kültürlerle kurmuş olduğu ilişki hem de sahip olduğu dinamikleri (hem inşa ettikleri şahsiyet ve cemiyet hem de geliştirdikleri İslam düşüncesi) kesiştirmesiyle âlim ve hakîmlerin bulunduğu farklı ve ilerlemiş bir kültürel yapının ortaya çıkması sağlanmıştır. Batılı düşünce bağlamında olan bilgi ile İslam düşüncesindeki bilginin (irfanı veya hikmet) çok farklı olduğunu düşünüyorum. Kuran'ın farklı kültür mensubu milletlerin birlikteliğine dair vurgusu ve insanları tefekküre meylettirmesi, Hz. Peygamber'in ümmetine bilginin peşinde olmalarını tavsiye etmesi; ilmi ve kültürel birikimin meydana gelmesinin tetikleyici unsurları olmuştur. Bu birikim; mimari, sanat, bilimler ve siyasal yönetimlere de yansımıştır. Batı düşüncesinde bilgi, Prometheus'un tanrılardan “çaldığı” Bacon'un “güç” atfettiği bir vasıta. İslam düşüncesinde bilgi “çalınan” veya insanı “güç sahibi kılacak” bir unsur olmayıp insanı kemâlata erdiren değerdir. Platon'da irfanî düşünce tarzında olan yani daha çok “olmak” kaygısıyla yapılan felsefe, Aristoteles'te daha çok “bilmek” kaygısıyla yapılmıştır. Her ne kadar Platon, bilgiyi hakikate erişmek üzerinden olmak ile ilişkilendirse de “hakikati” çok da ne olduğu belli olmayan idealar âlemine bağladı. Bu söyleyeceğim bir faraziye gibi gelebilir ama “çıkılmaz yol” gibi görünen bu durumun Aristoteles'i, felsefe-bilim arayışına ittiğine düşünüyorum. Aristoteles'in felsefe-bilim anlayışının daha da ilerletilerek bilginin bugünkü pragmatik hâlini alması söz konusudur. Bilginin mevcut hâliyle çok da sağlıklı olduğunu söylenilemez. Artık “bilgi toplumu” diye bir gerçeklik bile yok. Şimdilerde simülatif toplum, siber toplum ve endüstri 4.0 toplumu gibi kavramlar var.

BİLGİ, İNSANDAN KOPMA AŞAMASINDA

Peki, ilerideki toplumlar için öngörüler neler?

İleride toplum var olacak mı bilmiyorum. Bazen bu konuda karamsarlık yaşıyorum. Bilginin neliğine gelince Google'dan her şeyi öğreneceğinin hezeyanıyla yaşayan insanlığın, bilgiden daha çok malumatla kurduğu bir ilişki anlayışı var. İrfandan bilgiye, bilgiden de malumata inen insan için malumatın da anlamı kalmadı artık. Ray Kurzweil'in 2005 yılında yayımladığı *Human 2.0* adlı kitabında güçlü bir iddia olarak ortaya attığı “makine-zihin” arasında arayüz geliştirmenin mümkün olacağı iddiası, yine Elon Musk'ın 2020-Ağustos ayında domuzların üzerinde gerçekleştirdiği ve başarılı olduğunu iddia ettiği “neuralink” denemesi insanın “merak, araştırma, sorgulama ve hakikate/doğruluğa erişme” gibi çabalarının da anlamsız olduğunu içeren teknolojik çalışmalardır. Bu çalışmalar, makine-insan birlikteliği güç vurgusuna mahkûm edilen bilginin geldiği aşamayı yani insandan kopuşunu göstermektedir.

21. YÜZYILDA İNSAN BİLGİNİN SADECE NESNESİ OLACAK

Bilginin yataylığını ve dikeyliğini açıklamak ister misiniz? Ne demektir bu? Bilgi bir öğrenmeyle mi elde edilir? Yoksa bilgiye maruz mu kalınır? Yani İnsan *bilme* eyleminin öznesi midir, nesnesi mi? Ya da her ikisi mi?

Bilginin yataylığı ve dikeyliği ilişkisini bilgi-malumat ilişkisi bağlamında ele alabiliriz. Yatay bilgiyi, bizim kendimizle ve içinde yaşadığımız âlemle ilişki kurduran bilgi olarak dikey bilgiyi ise hususiyetle dijital veya siber âlemden elde ettiğimiz değerden yalıtılmış bazıları pragmayla bile ilişkilendirilemeyecek bilgi türü diye anlıyorum. Merak ve öğrenme çabasının neticesinde muhatap olduğumuz -daha çok maruz kaldığımız veya icbar edildiğimiz- bir bilgi türüyle yani malumatla karşı karşıyayız. Bildirimlerin veya enformasyonun altında kalan insanın artık bilmenin öznesi olduğunu söyleyemeyiz. Küresel ağların uzantıları olan kitap sitelerinden haber bildirimlerine kadar devasa online malumatla kuşatılmış bir insanlıkla karşı karşıyayız. Günden güne gelişen internet ağları, insanı daha çok malumata boğacak gibi görünüyor. 20. yüzyılda insan, bilginin hem öznesi hem de nesnesi hâline geldi. 21. yüzyılda ise insan, yalnızca bilginin nesnesi hâline gelecek gibi görünüyor. Makine-zihin arasında ara-yüz geliştirme çabası, insana adeta bilgiyi daha doğrusu malumatı enjekte etme durumundan başka bir şey değil. Oysa insanlık, insanın kendisini daha insan kılacak olan irfanın kaygısı içinde olmalıdır. İnsanlık olarak “ilerlemeden” daha çok insanın kültürel, siyasal ve toplumsal varlığını kemâlata eriştirecek insan-bilgi bağlamına nasıl geri döneceğimizin üzerinde düşünmemiz gerekir.

TRANSHÜMANİSTLER İNSANIN VAR OLDUĞU HÂLİYLE YETERSİZ OLDUĞUNU DÜŞÜNÜYOR

Transhümanizm meselesine dair *İnsansız Dünya: Transhümanizm* adında bir kitabınız var. Transhümanizmi didaktik bir detay olmaktan ziyade bugün ne olarak tanımlarsınız? Bir gazete ya da dergiyi elimize aldığımızda orada bizi transhümanizm kavramına götürecek neler vardır? Gördüğümüz haberler ya da son dönemdeki gelişmeler bize ne söylüyor?

Transhümanizmin en çok tetikleyici unsurları; insanın yetersizliği, Darwin evrimciliği ve bilim ve teknolojinin yüksek düzeyde oluşunun bir imkân olduğu düşüncesidir. Bu söylediğim şeyler, transhümanistleri motive edici unsurlar. Transhümanizm, insanın fiziksel, zihinsel ve psikolojik hatta ahlaki olarak daha da geliştirileceğini ifade eden bilimsel, kültürel ve kısmen ideolojik bir hareket. Transhümanizmde süper insanın ön aşaması olan transhuman'ı/geçiş

insanı inşa etme amacı vardır. Biyolojik zincirleri olan hastalık, yaşlılıktan ve ölümden sterilleştirilmiş yani yalıtılmaya çalışılan insanın yanında yaşadığı mekânın ve kullandığı âletlerin de dönüştürülmesi amacı söz konusu. Transhümanizm; biyo-teknoloji, nöro-bilim, moleküler biyoloji, gen bilim, enformasyon teknolojisi, bilişsel bilim, robotik, yapay zekâ uygulamaları ve uzay mühendisliğini kendisinin gerçekleşmesini sağlayan bilimsel ve teknolojik alanlar olarak görüyor. Her geçen gün yapay zekâ uygulamalarıyla daha da gelişen elimizde kullanmış olduğumuz akıllı telefonlar, akıllı binalarda ve otomobillerde kullanılan internet nesnelere, insansız araçlar, sağlık ve endüstri sanayisinde kullanılan robotik sistemler, akıllı şehirler ve yüz tanıma sistemleri vs. görünürlüğü olan artık hayatımızın bir parçası hâline gelen unsurlar. Her geçen gün insan hayatında daha çok göreceğimiz bu tür teknolojik uygulamalarla karşılaşacağız. Çünkü teknolojinin başlatıcısı olan Batı düşüncesi (endüstriyel kapitalizmle kendisine eklediği Çin, Rusya, Japonya gibi devletlerle) kendi düzleminde ilerlettiği bilim, sanayi, teknoloji ve son olarak şu an içinde olduğumuz sibernetik süreci yaşatmaktadır.

Koronavirüsten sonra neler olacak? Human 2.0 yükleniyor mu? Yüklendi mi?

Fütürist olmak ile kâhin olmak aynı şeyler değil. Nitekim fütürist bilimcilerin ortaya koyduğu çalışmaları bizatihi görerek ve tecrübe ederek yaşıyoruz. Ray Kurzweil gibi kişiler fütürist bilimciler; zeki, ürün temelli düşünen ve pratiği meydana getiren sermayeyle ciddi ilişkisi olan kişiler. Onların bu konumu, söylediklerinin veya yaptıklarının bir karşılığı olduğu veya olacağını gösteriyor. İnsan 1.0'ın, teknolojinin yani hususiyetle düşünen makinelerin (YZ[1]) karşısında geri kalacağı için ilkel kalacağını düşünüyorlar. Arkaik olduğu düşünülen İnsan 1.0 olan homo-sapiens'in aşılması gerektiğini düşünenler insanın bu eşiği aşması gerektiğini iddia ediyorlar. Transhümanizmde teknolojinin gelişmesiyle insanın daha büyük yetilere sahip olan Human 2.0'ın yani post-human'ın mümkün olacağı ifade edilir. Transhümanistler, öngörülen insanın yani transhuman'ın daha zeki, daha duyarlı, daha sağlıklı ve daha uzun ömürlü olacağını düşünüyorlar. Evrimci, agnostik ve ateist yapıları, onlara insanın eksik ve kusurlu bir varlık olduğunu düşündürüyor.

GELİŞTİRECEKLERİ İNSAN NASIL BİRİSİ OLACAK BİLMİYORUZ

Tanrı tarafından var edilmiş olsa bile mi?

Evet. İnsanın, -Tanrı tarafından var edilmiş olsa bile- eksik ve kusurlu varlık olduğunu düşünüyorlar. İnsanı, üzerinde değişiklik yapılabilecek mimari bir yapı olarak algılıyorlar. İnsanın kendisini ilerletebilecek bir varlık olduğu tezinden hareket ediyorlar. Burada ana problemler-

den biri de dinlerde Tanrı'nın insanı iyi biliyor olması ve bu bilmenin gereğince, insanın tasarımında veya yaradılışında bu bilgiye dayanılarak var edilmiş olması var.

Transhumanistlerin bildiği ve sürekli vurguda bulunduğu şey; insanın eksik veya kusurlu olduğudur. Bu eksiklik ve kusurun ölçüsü ise insanın daha geliştirilebilir olması ve gelişen teknoloji karşısında geri kalacağı düşüncesine dayalı. Yani izafi bir yakıştırma var. Üstelik bu mimari yapının (insanın) tasarımcılarının kimler olacağını, nasıl bir zihin, duygu ve ahlak yapılarının olduğunu da bilmiyoruz. Geliştirmeyi düşündükleri insan hakkında kafalarında geçenleri de insanın hangi pragmayla ilişkilendireceklerini de bilmiyoruz. Kanaatim insanlık tarihinde insan, hiçbir zaman bu denli belirsizlik içerisine girmemişti. Transhümanistlerin en büyük çelişkisi insanın aşarak (post-human) insan kalacağı paradoksudur.

Yaşamın, yaşamanın, hayatta kalmanın, sağlıklı olmanın kutsanmasıyla; devrim, cihat, kurban gibi ideolojik kavramların yerini daha çok seküler anlamda *weltanschauung* kavramlarının aldığı görüyoruz. Bu da bizi hayatta tutan bilgi neyse (bu bir aşı olur, tedavi olur, YZ olur) onun kutsanmasına sebep oluyor. Sizce modern ideolojiler ve modern bilim yaşatıyor mu? Yoksa bunca şeffaflığı bir hipnoz gibi kullanıp kendi kurbanını fedailerden değil de kendi gücüyle mi seçiyor?

Evet, yukarıdaki kavramların ortadan kalktığını düşünmüyorum. Bu kavramların, farklı bir boyuta bürünerek varlıklarını sürdürdüğünü düşünüyorum. Sibernetik veya endüstri 4.0 çağında insan, “devrimci” yönünü kendi iç dünyasında yaşayan bir varlık olmaktan çıkıp kendi bedeni ve içinde yaşadığı mekân üzerinde teknolojiyi de arkasına alarak gerçekleştirmek istiyor. Bu devrimci çaba; insanın varoluşunu güçlendirip daha muhkem mi kılacak yoksa onun varlık alanını deviren bir çaba olarak mı kalacak, bu zamanla anlaşılacak. Tamamlanmamış bir süreç olduğu için şu an içinde bulunulan süreç, belirsizlikleri barındıran bir süreçtir. İnsanın hayatta karşılaştığı zorlukların ve nefsiyle yapmış olduğu mücadelenin etkisiyle, *imajinatif ve simülatif dünyada 'var olma cehdi'* ileyer değiştirmiş bir 'cihad' kavramıyla karşı karşıyayız.

İSLAM TOPLUMLARI PAÇASINI SİMÜLATİF VE SANAL ÂLEME KAPTIRDI

İslam toplumlarında da durum aynı yani.

Evet, bu varoluş çabası, İslam topluluklarında daha çok var. İslam toplumları paçalarını simülatif ve sanal âleme kaptırdılar. Şimdilerde yaşadığımız Aydınlanma felsefesinin kurguladığı dinin yerine bilimin ikame edildiği seküler bir dünyada, Tanrı'nın yerine ikame edilen modern öznenin kendisi bir mite dönüşmüş ve kendi kendisinin kurbanı olmuştur. İnsanlık;

simgesel kurban törenlerinin (diziler, emojeler içeren paylaşımlar ve kendini ifade ederken mahremiyetini ifşa etme) baştan çıkarıcılığıyla ayartıldığı imajinatif bir dünyada yaşamaktadır. Anlamsızlık ortamının yaşandığı simülatif ve baştan çıkarıcı bir dünyada değerlerin yadsındığı ve kurban edildiği potlaç düzeni vardır. Tüm yaşanan bu durumlar, insanlığın sonu anlamına gelmiyor. Eğer insanoğlu, teknoloji-ahlak düzlemini iyi inşa edebilirse insanlık 20. yüzyılın teknolojinin doğurduğu sorunları yaşamayabilir. Hususiyetle dijitalleşmenin ve transhümanist sürecin daha etkin olacağı 21. yüzyılda insanoğlu, mahremiyet-merhamet gerçekliğini yitirmemeli. Çünkü her ne kadar bu süreç soft teknolojileri içermiş olsa da sonuçları itibarıyla tahrip edici veya zarar verici özellikleri de var. Söylediklerim anti-teknolojik veya oksidental (Batı karşıtlığı) olduğumu ortaya çıkarmamalıdır. İnsanlığın teknolojik olarak geldiği noktanın gerçekliği, reddedilmez ve geri döndürülmez bir düzeyde. Bu derin teknolojik süreçte daha hassas olunması gerektiğine işaret etmek istiyorum. İnsanın yapısına müdahalenin sorunlu olduğu ve insanın teknolojinin kurbanı hâline gelmesi veya üzerinde bir takım uygulamalar gerçekleştirilecek tasarım nesnesi olması kaygı verici bir durumdur. İnsanlık, kendi ve doğa üzerinde yapılan değişikliğin (tanrı-tabiata-insan unsurları bağlamında) ne işe yaradığını veya kimin işine yaradığı üzerinde iyi düşünmeli...

[1] Yapay Zekâ.